

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-073-5-1-31>

ТРАНСФОРМАЦІЯ АРХЕТИПУ ЖІНКИ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАНЬ «ЛЕГЕНДИ СТАРОКИЇВСЬКІ» НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

Ковальчук Ю. А.

аспірантка III року навчання

кафедри української та зарубіжної літератур

*Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Архетип жінки завжди був актуальним в українській літературі. Дослідження трансформації образу жінки фокусує увагу науковців і донині.

Цікавим є висвітлення названої проблематики на прикладі мало-відомих або недостатньо розроблених в Україні текстів [10, с. 272].

До таких текстів належить збірка оповідань «Легенди старокиївські» Наталени Королевої (не менш цікавої та неординарної авторки української еміграції, про творчість якої заговорили лише в кінці ХХ ст.).

«Легенди старокиївські» – це синтез поглядів та переконань авторки щодо ролі жінки у суспільстві. Хоча оповідання сюжетно не пов'язані між собою і дана тема не є центральною у збірці, провівши глибоке дослідження міфологічних та історичних образів, чітко простежується позиція Наталени Королевої щодо жінки як до першооснови життя, переходу цивілізації від патріархату до матріархату, а також гендерної рівності.

Наталена Королева – «оригінальна іноземка» в українській літературі початку ХХ ст., письменниця-інтелектуалка, яка раціоналізму і матеріалізму цієї доби чітко протиставила ідеалізм і моральність. Її естетична свідомість, заґрунтована у французьку християнську філософію і німецький романтизм, демонструє парадигму європейської духовності, у якій зґармонізовані індивідуальні «я», активність і віра (зокрема жіночого «я»). Така окцидентальність авторки зумовлює увагу до епох Античності, Середньовіччя, Бароко, полілог із європейською й українською історією, культурою, духовністю [5].

Героїні збірки не є «простими» людьми. Це міфологічні істоти, боги, відомі історичні постаті, які змінили хід історії. Наталена Королева не зверталася до сільського життя, адже вона його не знала. Вводячи у свою збірку «вищий» і «найвищий» шар населення, авторка показувала

еволюцію жіночої психіки по відношенню до самої себе та різних позицій чоловічого бачення до жіноцтва.

Героями її творів, крім античних і міфологічних образів (меви, мавки, русалки, амазонки), ставали і видатні історичні постаті (княгиня Ольга, князівна Анна Ярославівна, мати римського імператора Костянтина I Хлора імператриця Олена, ймовірна позашлюбна донька Володимира Людмила, сестра Либідь тощо). Часто Наталена Королева зверталася до образу жінки у її різних іпостасях: «жінки-Матері», «жінки-воїна», «жінки-борця», «жінки-коханой», «жінки-Землі», «жінки-громадянина» тощо. На деяких із них письменниця інтерпретувала саму себе. Аналізуючи її творчість, часто можна простежити погляди головних героїнь, притаманні самій авторці [5].

У наш час потрібне усвідомлення людством необхідності нового підходу до цінності жінки. Саме це і започатковує авторка у своїй творчості.

Архетипи жінок у «Легендах старокиївських» можна поділити на декілька груп: античні образи (Артеміда, Афродіте, Дафне, Дріада, Еос, Ізіда, Лосна, Марена, Мітра, Мокош, Парки, Пігія, Полігімнія тощо), історичні постаті (Анна Царгородська, Ольга, Олена, Марія, Магдалена, Рогніда Рогволодівна тощо), загальні образ (августа – титул дружини римського імператора, архонтиса – княгиня, вища службова особа, гетера – незалежна освічена жінка, гітана – іспанська циганка, зоста – дівчина, меча – чайка, русалка, нава – русалка, хова – нянька тощо).

У образах богинь, історичних постатей-жінок авторка поєднувала розум, силу, винахідливість, розсудливість, хитрість та відданість [5].

Трансформація образу жінки починається від «жінки-рабині» до «жінки-воїна», «жінки-Матері», «жінки-Землі», «жінки-партнера».

Ще з античного світу для чоловіків жінка вважалась лише здобиччю, яка повинна підкорятися: «Жінка є тільки здобич, а радість від неї в тім, що можна показати на ній свою силу й волю. Бо ж вона послухає у всьому кожного мужа» («Опойний дим») [8, с. 9].

Пізніше з'являються войовничі амазонки, які повністю відгородилися від чоловіків і намагалися створити власний устрій. Які билися з чоловіками і уже з того часу почали зауважувати про рівноправність, але все-таки мали жіноче лагідне начало: «Жалієш його... Бачу, що під войовничим панцирем маєш прецінь жіноче серце. А коли так, то кинь меч, а натомість подбай про веретено й колиску. Ні, ні, не говори: він вже перемиг тебе!» («Таврійська бай») [8, с. 32].

Жіноче материнське серце яскраво змальоване і у іншому оповіданні збірки – «Скитський скарб», де мати заради добробуту своїх дітей готова

на все, навіть не усвідомлюючи того, що цим занастила себе і своїх нащадків: «Це – вогонь, що у серці земному палає! – думкою Лартиною лише... І, як серце тепле тварині, дає дихання життя землі... Ой, як добре дати це дітям моїм!.. А золото сяє... червоновими вогниками миготить – немов кров'ю побризкане, по новій крові тужить... Але не чуває себе покинутою Ларата. Вона – жінка! Тож доля її відмінна від долі мужів...» [8, с. 144, 145].

Жіка-матір завжди готова до самопожертви заради свого чада, вона буде битися до смерті: «Дитинка прокинулась, плаче й рученятами до матері тягнеться. Телерсис – до неї: мужа не чує, про власну журу забула. І раптом в покірливій матері прокидається колишня амазонка...» («Володимирове срібло») [8, с. 54].

Та для кожної людини одним з головних образів у житті є Земля, Земля-годувальниця (ще один жіночий архетип – Земля – Життя): «Його покликкала Земля – нестримано-приваблива коханка. Відрад зрозумів: переквіла й обсипалась яблуневим квітням весняна пора його юності з бурями й мріями... Відрад почув себе дорослим мужем, серце якого заручилось на добру і злу долю з рідною Землею» («На Делосі») [8, с. 171].

Притаманні жіночі риси ревності та заздрості теж присутні у збірці «Легенди старокіївські», зокрема яскраво змальований любовний трикутник у оповіданні «На Делосі» (Арга – Опіда – Відрад).

Але все-таки краса, сила, розум, хитрість, підступність, владність, помсту – уособлене ключова жіноча постать збірки – княгиня Ольга: «І Анастасія зауважила, що «руська зоста» називала свою княгиню Ельгу – Ольгою. Це наймення видалось Анастасії таким милим і граціозно дівочим, що стурбовані думки несподівано прошило іскрою-пустункою: – Такої красуні Ольги не посмів би вхопити в свої обійми ані сам Базилевс, як щойно спробував був затримати її, Анастасію, Юстиніан... Бо ж здавалось: лише зсуне Ельга свої широкі брови, то враз загримить грім, як за часів давньовікового Зевса. А як глянє обурено, то блисками сипнуть її сталеві, сірі, як у мисливського сокола, очі. А довгі, темні, не сивиною, а перлами пересипані коси напружаться гадами та стануть в оборону княгині» («Путь спасіння») [8, с. 83].

Наталена Королева незримо обґрунтувала гендерний підхід у своїй збірці оповідань «Легенди старокіївські». За допомогою аналізу механізмів входження і існування жінок у культурному просторі України другої половини ХХ століття (через інтерпретовані жіночі образи античності та середньовіччя), довела, що репрезентація жінок в офіційній культурі була залежною від усталених патріархальних традицій

суспільства і відзначалась гендерною асиметрією. Представництво жінок меншою мірою цінувалося у будь-яких соціальних інститутах з найдавніших часів порівняно із чоловіками, що в цілому доводило на відповідність потенційним можливостям і реальному внеску жіноцтва у формування суспільних цінностей. За допомогою інтерпретованих жіночих образів у своїй легендарній збірці «Легенди старокиївські» показала домінуючу сторону жіноцтва [5]. А також чітко доводила, що жінка – це не рабіня, а партнер для чоловіка, невід’ємна складова для чоловічого існування (образ князя Володимира та княгині у оповіданні «Кирило Кожум’яка»).

Література:

1. Антофійчук Володимир. Євангельський контекст у творчості Наталени Королевої // Слово й час. № 8, 2000. С. 36–45.
2. Вайнтруб І. Лицарі степів: «Словесний портрет» сакральної культури скіфської цивілізації // Людина і світ, 1998. № 10. С. 43–48.
3. Видатні постаті в історії України (IX – XIX ст.): короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В. І. Гусев, В. П. Дрожжин, Ю. О. Колітцев, О. Г. Сокирко, В. І. Червінський. Київ: Вища школа, 2002. 359 с.
4. Ірина Голубовська. Виплекані мрії і любов’ю // Слово і час. № 11, 2002. С. 41–45.
5. Ковальчук Ю. А. Інтерпретація жіночих образів у збірці оповідань «Легенди старокиївські» Наталени Королевої [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/15.pdf>
6. Королева Н. Предок: Історичні повісті. Легенди старокиївські / Упорядн., автор післямови та приміток О. В. Мишанич. К, 1991. 334с.
7. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої // Королева Н. Предок. К., 1991.
8. Наталена Королева. Легенди старокиївські / Ред. Н.В. Сойко. К.: Школа, 2006. 256 с.
9. Скорина Л. «Гомін та відгомін»: дискурс інтертекстуальності в українській літературі 1920-х років: Монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2019. 704 с.
10. Смольницька О. О. Образ фатальної жінки і архетип великої матері у творчості членів Нью-Йоркської групи: фольклорно-міфологічний контекст // «Молодий вчений». № 9, 2017. С. 272–279.